

199. Спішыце верш. Падкрэсліце антонімы, якія ўжыў аўтар верша.

Сяброўства бывае рознае —
і цёплае, і марознае,
і вечнае, і да пары,
бо розныя нашы сябры.

Р. Тармола.

Ці згодны вы з аўтарам? Сваю думку абгрунтуйце.

У якім значэнні — прамым ці пераносным — ужыты ў вершы прыметнікі *цёплы, марозны, вечны*? Падбярыце антонімы да гэтых мнагазначных слоў у розных значэннях. Дакажыце, што мнагазначныя словы не ва ўсіх значэннях могуць мець антонімы.

§ 27. Амонімы (азнаямленне)

Успамінаем і паўтараем

200. Прачытайце верш. Якое з выдзеленых слоў з'яўляецца мнагазначным?

Ірка ў студню* зазірнула.
Зорка ў студні патанула.
Журавель дастаў вядзерца —
зорка ў воблаках смяецца.

У. Мазго.

Які малюнак раскрывае значэнне выдзеленага слова *журавель*?

Прачытайце слоўнікавыя артыкулы да выдзеленых слоў.

Паразважайце, чым падобныя паміж сабой прадметы і з'явы, якія абазначае мнагазначнае слова *зорка*.

Зорка — 1. Нябеснае цела, якое можна бачыць, у форме ззяючай кропкі. 2. *перан.* Пра дзеяча мастацтва, навукі. 3. Фігура з трохвугольнымі выступамі па акружнасці.

Ці ёсць агульнае ў лексічных значэннях слова *журавель*?

Журавель¹ — вялікая балотная птушка з доўгімі нагамі і доўгай шыяй.

Журавель² — прыстасаванне пры калодзежы, якое служыць для даставання вады.

Амонімы — словы адной і той жа часціны мовы, аднолькавыя па гучанні і напісанні, але розныя па значэнні.

Лексічныя значэнні слоў-амонімаў не маюць нічога агульнага паміж сабой. Таму ў тлумачальным слоўніку амонімы падаюцца як розныя словы з асобнымі слоўнікавымі артыкуламі.

Бор¹ — *хімічны элемент, які ўваходзіць у састаў многіх мінералаў.*

Бор² — *стары сасновы лес.*

Бор³ — *свердзел, які выкарыстоўваецца ў зубалечэбнай справе.*

201. Прачытайце верш-скарагаворку. Якое слова ў ім мае амонім? Растлумачце лексічныя значэнні амонімічных слоў. Якой часцінай мовы яны з’яўляюцца?

Сёння досвіткам Аўсей
Знайшоў аўсянку ў аўсе.
Быў авёс расяны зранку —
У расе ўся аўсянка.
К. Камейша.

Знайдзіце ў тэксце слова, што мае лексічнае значэнне ‘пара́, калі яшчэ толькі пачынае світаць’.

Вывучыце скарагаворку на памяць. Паспаборнічайце з сябрамі на хуткасць і правільнасць чытання.

202. Дапоўніце сказы так, каб стала зразумела, пра што ідзе гаворка. Запішыце.

1. Кран не працуе. 2. Я забыўся, дзе той гасцінец. 3. Дзеці ўбачылі норку. 4. Любуюся берасцянкай.

203. Прачытайце табліцу. Дапоўніце яе прыкладамі з практыкавання 202.

Прыметы амонімаў	Прыклады	
Не маюць нічога агульнага ў лексічным значэнні	<i>ласка¹ — пяшчотныя, цёплыя адносіны</i>	<i>ласка² — невялікая драпежная жывёліна</i>
Маюць розныя роднасныя словы	<i>ласкавы, лапчыць</i>	<i>ласачка</i>
Спалучаюцца з рознымі словамі	<i>мацярынская ласка</i>	<i>жвавая ласка</i>
Маюць розныя сінонімы, антонімы	<i>пяшчота грубасць</i>	—

Чаму да некаторых слоў-амонімаў нельга падабраць сінонімы і антонімы?

204. Прачытайце тэкст. Вызначце яго стыль і тып.

Крылаты рыбак

Чайка* — усім **вядомы*** рыбак. Але не кожны задумваецца, чаму яна заўсёды мае ўлоў.

Паназіраем за чайкай. Вось чайка пакалыхваецца на хвалях, быццам белы **паплавок***. Нібы не рыбацыць, а задумалася пра нешта. Раптам узлёт — і чайка бясшумна падае ў ваду. Глядзіш, у дзюбе бліскучая, як лядзяш^ф, рыбка. Умела рыбацыць чайка! Чайка не толькі зоркая, але і разумная птушка. Таму яна заўсёды з уловам (*Паводле В. Кастручына*).

Вызначце лексічныя значэнні выдзеленых слоў. Складзіце з амонімамі сказы.

Знайдзіце ў тэксце аднакаранёвыя словы да слоў *рыба*, *лавіць*. Дапоўніце рады аднакаранёвых слоў уласнымі прыкладамі.

Выпішыце з тэксту дзеясловы, якія дапамагаюць уявіць, як рыба-чыць чайка. Выкарыстоўваючы іх, складзіце выказванне «Незвычайны рыбак».

205. Адгадайце загадкі М. Пазнякова і растлумачце, чаму адгадкі з'яўляюцца амонімамі.

I. Адзін паспеў на поўдні,
Барвовым сокам поўны.
Набіта ў ім бітком
За сотню больш браткоў.	Другі наш добры госць
Падорыць прыгажосць.
Кулоны і пярсцёнкі
Аздобіць густам тонкім.
II. Ён прыйшоў уночы,
Нам заплюшчыў вочы.
І на крылах нас панёс
У краіну ўсіх дзівос.	На палянцы лясной
Паказаў мне ўлетку
І назваў сабой
Прыгажуню-кветку.

У першым чатырохрадкоўі выдзелены словы, якія маюць амонімы. Складзіце загадкі з гэтымі словамі.

206. Спішыце верш, устаўляючы прапушчаныя літары. Падкрэсліце амонімы. Растлумачце лексічныя значэнні аманімічных слоў.

Пара коней цягне во..
Гэта ўсё ж не параво.. .
Параво.. б..жыць, гудзе,
Сто вазоў адзін в..зе.
А ў катле кл..коча пара.
Параво.. каню — не пара.
І. Муравейка.

У другім сказе падкрэсліце граматычную аснову.

207. Паўтарыце правілы. Выканайце інтэрактыўнае заданне па тэме «Правапіс глухіх, звонкіх, свісцячых і шыпячых зычных».

§ 28. Агульнаўжывальныя словы і словы абмежаванага ўжытку

208. Прачытайце тэкст.

Даведаўшыся, што Ангелінка захварэла, прыехаў дзед Юзік яе праведаць. Узрадаваўся, калі ўбачыў малую вясёлай, жвавай, шчабятлівай. Сядзіць, толькі паспявае на яе пытанні адказваць.

— Дзядулечка, а чаму баба Уладзя не прыехала? — раптам запыталася Ангелінка.

— Бабулі цяжка хадзіць, ногі баляць, а на вуліцы снег ест, многа снегу, — адказаў дзед Юзік на сваёй вясковай гаворцы.

Не магла здагадацца Ангелінка, што «ест» — гэта «ёсць», перапытала:

— Бабуля есць снег? Скажы ёй, што снег есці нельга. Калі бабуля будзе есці снег, то хутка захварэе (*З часона «Вясёлка»*).

Ці здагадаліся вы, чаму захварэла Ангелінка?

Ахарактарызуйце маўленчую сітуацыю: дзе адбываецца размова, паміж кім і з якой мэтай. Да якога стылю маўлення адносіцца тэкст? Якія словы пацвярджаюць гэта?

Знайдзіце слова, якое не ўжываецца ў беларускай літаратурнай мове.

Лексіка беларускай мовы паводле ўжывання падзяляецца на словы агульнаўжывальныя і словы абмежаванага ўжытку.

Агульнаўжывальныя словы — аснова лексікі беларускай мовы. Іх ужываюць і разумеюць усе носьбіты беларускай мовы: *дарога, вясёлы, ісці, пяць* і інш.

Словы абмежаванага ўжытку выкарыстоўваюцца жыхарамі пэўнай мясцовасці, людзьмі пэўнай прафесіі.